

A NAP GYÖKEREI

Deák Ferenc

Minden porcikám az ócskaságok álmos, avult hangulatát szívta magába. Kalapom, öltönyöm, cipóm a padlások, pincék, lomtárak bűzét, dohát árasztja. Erre tegnap éjjel eszméltem rá, amikor az Ólomkanáriban reggel négyig konyakoztam. Este nyolc tájt ültem be, de akkor még nem is sejtettem, hogy valami is történhet velem, ami eddigi hétköznapjaimat minden közönségességükkel fejtetőre állíthatná. Amikor a pincér elinált asztalom mellett, puha kalapom nagy fehér köröket írva az ápolat parket-ten a szomszédos asztal alá gurult.

Mereven néztem a köröket. „Milyen különös lánc”, gondoltam.

A vidám asztaltársaság hirtelen elkomolyodott ott átellenben... Egyi-
kük kényszerű udvariassággal fölemelte a kalapot, s belső vívódás olvas-
ható jeleivel az arcán lassan elem lépdelt:

— Fogja ezt... hányinger környékez bennünket, annyira bűzlik...

— Bűzlik?

— Talán nem is bűzlik... nem tudom megmagyarázni... kellemet-
len... Bocsánat, de az az érzésünk, hogy valami halott fejről gurult el.

— Halott?

— Tessék! Nézze ezeket a fehér karikákat itt a parketten.

— Nem értem... ma egész nap kint hevertem a folyóparton. Hol
vannak tőlem a halottak?

— Nem tudom... Nem tudom... — dadogta, s óvatosan, mintha
valamitől félné, visszatért társaihoz.

„Hol vannak tőlem a halottak... Messze. Beláthatatlanul messze.”
Néztem a három fiatal juristát ott, az átellenben levő asztalnál. Még min-
dig szótlanul ültek. Három egyforma ember. Egy pillanatra szórakoztatott
a jelenet, de aztán valami félelem vett rajtam erőt. Kalapom után nyúl-
tam. Sima pereme kellemetlenül langyos!!! Mi ez?

— Pincér! Egy dupla konyakot!

Zsebembe nyúltam. Mikor az ember megijed, mikor tehetetlen, mé-
lyen zsebre dugja a kezét.

Éles fájdalom nyilallt ujjaimba. Nem! Fogalmam se volt, mi lehet a
zsebemben. Egy pillanatra úgy tűnt, üvegdarabok. De nem! Amikor ki-
húztam jobb kezem, mutatóujjam begyében tengelyével beszűrődött apró
fogaskerék csillogott.

Egyszerre eszembe jutott valami... Igen! „Pincér! Egy liter ko-
nyakot!!!”

Kiré, a szertáros hallani sem akart arról, hogy alkalmazzon mint se-géderőt, de amikor látta, hogy csillogó fehér fogaim sűrűn elővillannak, nagyot káromkodott. Megértette, hogy ha nem alkalmaz, leharapom a fe-jét, vagy megfojtom. Azt mondta: nagy marhaság az egész... s hogy R. helységbe kell elutaznom. Valami vén kegyyszerárustól két múmiát kell elhozni egy készülő film néhány jelenetéhez. Kiré tehát beleegyezett, hogy ottmaradjak nála. Délután ültem vonatra, s másfélórás utazás után meg is érkeztem R.-be. Kimerítő kétórás keresgélés után nagy nehezen ráakadtam a házra, melyben már csak a kegyyszeráros özvegyét találtam. Az aszott vénséget Flórának hívták, és csak hosszas magyarázkodás után értette meg, miért jöttem. Az öregasszony — román származásáról adva bizony-ságot — elnyújtott mássalhangzóival sepegő öreg angyalra emlékez-tetett. Rövid, összefüggéstelen mondatokkal igyekezett tudtomra adni meg-boldogult férje érdemeit a múmiák körül. Azután barackpálinkával kínált, és elém tolta a két undok kis bábut. Soha az életemben nem láttam mú-miákat, és fogalmam sem volt róla, hogy ilyen aszott, dohányszínű arcuk van, s hogy olyan könnyűek, mint a toll.

— Összejárta velük egész Európát a férjem. Valószínűleg tudja, hogy kegyyszeráros volt... Ó igen... de az nem fontos... az igazán nem fon-tos... A férjem nagyszerű beszédeket tartott mindenhol, ahova a háború után eljutott. Pompás nagyvárosok terein, és tiszta kis hegyi városok ut-cáin... Mindenhol!

— És... miről beszélt?

— Ó... nem tudom. Élete legvégén találkoztunk újra össze, és so-hasem ismételte meg beszédét... Azt tudom csak, hogy e két kis bábut mindig magával hordta, s látó gyöngéd kezeivel óvatosan simogatta a szá-raz arcocskákat. Nagy éjszakájában e két múmia sokszorozta bánatát.. Férjem, a kegyyszeráros vak volt.

Az öregasszony arca hirtelen fölgyulladt: közvetlenül a ház előtt csap-tott le a villám, s agg, kemény arcélét egy pillanatra vakító fénnel lepte be.

Alig telt el két-három perc, a némaságot megint dörej szakította szét.

— Összetörték! Mind, egytől egyig!

— Négyen már rég látszott, hogy repedt... Mikor az ember közvet-len közelükben beszél, hallani lehetett, hogy a cserép fölveszi a hangot s betegem zörög... Úgy látszik, a többi is repedt volt... — válaszolt Flóra asszony a lánynak, aki kötényében egy halom zománcos cserepet tartott, s nem mozdult az ajtóból, bár hátát egyre mosta a zuhogó eső.

— És a tej? — kérdezte, s megzörrentek a cserepek.

— Köcsögöket találsz fenn a nyári konyha fölötti kispadláson...

A lány csörömpölve elfutott az esőben.

— Tudja, én úgy próbálom ki a cserépedényeket, hogy beszélek be-léjük; a repedt hamar elárulja magát. Azt hittem, csupán négy köcsög repedt, s lám, most, ahogy csattant a villám, mind egytől egyig széthullott — mondta a vénség, s öntött az illatos italból.

— Ezeket nem vihetem így ebben az esőben — mondtam, s mielőtt a pohár után nyúltam volna, eltoltam magam elől az undok bábukat.

— Reggelig biztosan eláll, s maga utazhat a reggeli vonattal is...

— Bocsnát: hogy hívták megboldogult férjét?

— Ion. — Az aszott öregasszony lassan fölemelkedett lomha nagy fotójéből, melynek rugói fiatalosan hallgattak, s a jobbra nyíló ajtón sima, öreges lassúsággal szó nélkül eltávozott. Hallottam, hogy csukódnak mö-götte az ajtók... aztán távolról egy harmónium puha hangjai törtek elő egész fátyolosan, hisz a közbeakadó szobák, bútorok alaposan megdézsmálták minden bizonnyal remegésekben, színekben gazdag hangját.

Öntöttem a barackpálinkából, s végtelen közönnyel néztem a dohány-színű arccokat. Az az érzésem támadt, hogy ezeknek semmi közük a történelemhez, legalábbis, ami személyiségüket illeti — nem!

Az esti szürkület bekigyózott az esőcseppek között. E szürkület tele volt feszültséggel, pirinkó szikrákkal, sóhajra emlékeztető távoli fényekkel, melyek valahonnan a felhők homlokáról szöktek vissza dörrenés, csattogás nélkül. A harmónium hangja hol elhalkult, hol fölerősödött. Szünni nem akaró sírásra emlékeztetett.

— A kulcs beletört a zárba... ott már rég nem járt senki, és a zár berozsdásodott... A köcsögök ott vannak fönt.

Ott állt az ajtóban. Nagy szemei könnyesen csillogtak. Hátát mosta az eső. Nem jött beljebb. Így, lucskosan nagyon szép volt a lány.

Még egy hosszú tekintetet vetettem a száraz arcoscákra, melyek mögött valamikor gondolatok futkostak, mosolyok játszadoztak és könnyek gyülekeztek... Fölálltam. A harmónium hangja most megint egészen tisztán hallatszott.

— Férjére emlékezik. Vele beszélget. Mielőtt Ion bácsi meghalt, nap-hosszat együtt játszottak. Flóra asszony harmóniumon, ő meg fuvolán... — mondta a lány.

— A zár lehet, hogy nem is rozsdás, lehet, hogy a kulcs nem is törött belé... *Este van.* — A lány lehajtotta fejét, és előre ment.

Fönről, a följáró hegyéből már az éjszaka hangjai hallatszottak. Én léptem előre. A denevérek kemény szárnycsapásokkal kirepültek.

A lány nedves teste egész közel surrant hozzám. Aztán bátran nyúlt a sötétségbe, s éreztem nagyszerű szagát...

Sok poros, csintalan köcsöggel tértünk vissza.

— Vak volt. Alig voltam tizenkét éves, mikor magával vitt.

— Ion — mondtam.

— Flóra asszony sohasem hallotta Ion beszédeit.

— Miről beszélt a vak? — kérdeztem.

— Jobb is, hogy elviszed ezeket a kicsinyeket... minden este sírva dajkálom őket. — S a köcsögök hörögve buktak a vízbe.

Megtörölte kezét, s a homályos konyhából a harmónium el-elcsukló hangja irányába sietett.

Az est az eső egyenletes suhogásában óriásra nőtt.

— Akkor már vak volt, mikor magához vett — mondta ő, s elém tette a pohárkát és öntött a totyagos kis üvegből. Az üvegért ment az előbb.

— Miről beszélt a vak? — kérdeztem, miután megittam egy pohárkával.

— Ki kellene próbálni ezeket a köcsögöket...

— Kopogtassuk meg őket — mondtam.

— Az gorombaság. Az túl goromba próba lenne... A cserépnek szíve van, és beszélni tud.

— Akkor nem nyúlok hozzájuk.

— Beszéljünk beléjük... — Arca elé emelt egy csillogó köcsögöt, s pajkos hangon beleszólt! — Tej! Fehér! Fehér! — Mosolyogva félretette.

— Villám! Csinos! Csinos! — szóltam bele egy másikba. Ő mosolyogva kivette kezemből, s a másik mellé tette.

— Milyen szemed van? — A lány azt is a másik kettő mellé tette.

— Barna, zöld és kék! — mondtam. Kivette kezemből, s ezt egy csöpp bánattal félretette.

— Milyen véred van? — Ez is félrekerült.

— Három kettő ellen! — mondtam, s ő nevetett.

— A padláson sötét van! — Már négy egészséges pufók köcsög várta a tejet.

— Ha megfogom a kezed... akkor is?! — Sorakoztak a köcsögök.

— Őt köcsög elég a tejnek! — mondta, s kacagva odatolta a hatodikat is...

Vacsora után Flóra asszony megint fölemelkedett a fotójából, hogy elsiessen a harmónium távoli társaságába, de egyszer csak az ajtóból hirtelen visszafordult.

— Férfikéz! — mondta csendben, s ráncai közül földerengett valami mosolyféle. — Reggel erősebbek a férfiak — toldotta meg, s tovább mosolyogva elment.

Az udvarról az előszobán keresztül egy nagy béka ugrált befelé a szőnyegen.

Az a forró ijedelem, mely karomba zavarta a lányt, szinte perzselt, égetett, mikor arcát mellemre bujtatta.

— Mit tegyek veled?! — kérdeztem a lányt, de ő csak remegett. Úgy határoztam, hogy kirugdosom a szobából, mint egy labdát, de a lány hirtelen belémharapott.

— Azt akarom, hogy itt maradjon! Azt akarom, hogy előtte... nagy, düledt szemei előtt tegyél velem valamit... E bosszúval tartozom a hüllőknek!

A varangy nem moccant. Pontosan a villanyégő alatt ült, s mereven bámult valahova.

Ahogy kissé eltoltam magamtól a lányt, lehullott róla a könnyű nyári mez. Ellenségesen nézett farkasszemet a békával.

— Ne bántsd az undokot! Ő a múltam! — mondta, s egész testével hozzámsimult.

— Oltsd el a villanyt! Mehet a hüllő — mondta.

A sötétben alig találtam vissza hozzá. Átléptem Flóra asszony nehéz fotójét. Hallottam, hogy megzörrennek a múmiák.

— Forró vagy! — mondtam.

— Azt mondják, a Napnak a vérben vannak a gyökerei.

— Nem tudtam, hogy vannak gyökerei...

— Igen! Én a Nap közvetlen közelében születtem

— Ez szép!

— Nézd a hajam.

A sötétben beletúrtam a füstkönyű tincsekbe.

— A tengerparton pattognak a sziklák, s nem tudsz hova menekülni a fénytől. Nem csoda, hogy almaid izzóak és vágyaid túllépnek éveid határain... Nem csoda! Nem csoda!

— Gyönyörű! — mondtam.

— Az emberek félnek az ilyen gyerekektől... Én ilyen voltam. Nap-hosszat ültem a parton, s végtelen gyöngédséggel szívemben néztem Barad gyönyörű meztelen testét, melyet partra vetett a víz. Barad a környék legszebb és legerősebb halásza volt. Mikor eltűnt, özvegye sírva járta a partot, csupán oda nem jutott el, ahol a meredek part kis olajligettel szegélyezett öblöcskét rejtett... Itt volt az én Titkom. Barad. Orrfacsaró büze nem zavart el... semmi, semmi. Barad az enyém volt, s később büszkén meséltem együtt töltött perceinket, óráinkat a parton. Akkor az öregek, féltvén álmaimtól és buja vágyaimtól, egy nagy hideg varangyot tettek a fejemre. Az hűtötte gondolataimat és fejcskémét, a forró déli verőfénytől az óvott... Ott terpeszkedett a hajamban, s én óvatosan lépdeltém alatta. Nem meséltem már senkinek semmit... Nem érdekelt már

semmi!!! De a hullók döglenek! Egy nap fölszabadultam átkos terem alól.

— Sötét van. Most már biztos elment a varangy... — mondtam.

— Eddig itt ült a hajamban!

— Most már biztos elment.

— Akkor magához vett a kegszerárus. Tetszett neki sima járásom és szótlanságom.

— Vak volt, ugyebár?!

— Akkor már igen. De valahonnan tudta, hogy örökké a közelében vagyok, s minduntalan hívott magához. Valahonnan tudott rólam mindent.

— Mondta-e valaha neked, hogy borzasztó a sötét gyermekkor... mondta-e valaha, hogy ő nem látott soha virágot és galambot?

— Nem! Ő valamikor látott. Ő élete legvégén vakult meg. A háborút látta! Végig!

— Mit látott belőle?

— Mindent! Látta, amikor egy katonatiszt berendelte alantását, és megparancsolta neki, hogy vezessen elő két gyermeket. És a kegszerárus látta, hogy a gyerekek mozognak, beszélnek, sírnak és nevetnek. A katonatiszt csak nézte a gyerekeket, aztán munkához látott.

— A katonatiszt...

— Villogó szerszámai és különös olajai voltak.

— Orvos volt talán...

— Nem, nem! Tüzérségi tiszt volt... Nem orvos! Azt mondta, hogy mire a háború befejeződik, a nemzeti múzeum pár száz múmiát kap tőle ajándékba... A tiszt ezt szenvedélyből csinálta, és csinálhatta, mert volt ideje bőven.

— A tüzér!

— Oh, igen, azt mondta, hogy nem fontos évszázadokat kivárni a múmiákra, azt mondta, ő remekül ért az egészhez. Akkor Ionra került a sor, de ő csupán megvakult. Mikor kiszabadult, mikor egy nap hirtelen befejeződött a háború, mikor a katonatiszt szagos olajai közé borult, Ion tapogatva keresgélt a szögesdrótok között, a nagy szobákban, a nagy rendtelenségben, s magához vette a két múmiát. Erről beszélt aztán minden városban; aprólékosan elmesélte, hogyan balzsamozta be a gyermekeket a tüzérségi tiszt... aki a nemzeti múzeumnak ajánlotta föl tudását és tehetségét.

— Itt vannak egy fotójben... könnyűek mint a toll...

— Minden este sírva dajkálom őket. Minden este eszembe jut, hogy valamikor szaladtak és játszottak.

— Most csupán tárgyak, melyeket el kell vinnem a stúdióba. Most csupán kellékek...

— Hajnalodik...

— Most csupán száraz bábuk, melyek láttán nevetni kell.

— Az eső rég elállt...

— Nevetni! Nevetni!

— Nemsokára távozol...

— Igen. Minden mindig félbeszakad, s ez mindig nagy meglepetést okoz, akkor is, ha titkon számítunk rá.

Beletelt több mint két óra hossza, mire valamennyire sikerült megértenem a három fiatal juristát ott az átellenben levő asztalnál. A csillogó kis fogaskerek ott nyugodott egy pohár fenekén. Néha hosszan paszkoltam öltönyömet, hogy a különös kriptaszag kiszálljon belőle. Fogalmam sem volt, kié volt valaha ez a ruha, azt sem tudom, mire használták a filmekben... Én a szertárban találtam, bár egyáltalán nem ott a helye

És magamra öltöttem. Minden porcikám a doh és a penész kesernyés szagát árasztotta. Szinte csuklómban éreztem bujkálni az avulás zöldes ködeit.

Lehet, hogy sírtam, könnyen meglehet, hogy a valamikori kemény férfiből beteges, nyafogó gyerek lett. Néztem a poharat, melyben mozdulatlanul hevert a fogaskerék. Pirinkó volt és éles. Teleöntöttem a poharat. Az aranszínű folyadékban egy ideig keringett a kerék. Hol tengelyére támaszkodva szédelgett, hol merőlegesen futott körbe, puhán lépdelve apró fogain.

A jogászocskák még mindig kedvetlenül ültek.

Nem találtam érdemesnek megmagyarázni nekik, a fogaskerék eredetét.

Kiittam a konyakot...

Fogaimhoz koccant a könnyű kerék...

Végtelenül vidám dolog...

E dohos öltöny akkor volt rajtam, amikor Kiré elküldött R.-be a múmiáért.

Flóra asszony végtelenül megörült, hogy férfikéz van a házban, s reggeli után arra kért, hogy a lánnyal hozzuk le a padlásról férje nagy zenélő óráját, mely már több mint húsz éve ott hallgat a félhomályban. Talán valami szerkezeti hiba miatt vitték annak idején föl, mert „meggyógyítani” akkor egyáltalán nem volt idő. Tapogatózva lépkedtünk a nagy, zsúfolásig tömött padlásra. A pókhálók nehéz függönyei közt nagy nehezen rá is akadunk a faragott szekrény nagyságú órára.

Mielőtt kimozdítottam volna húszéves magányos mozdulatlanságából, a lány elem állt. Arca perzselt.

— Ezek nem tartoznak hozzánk! Ezek nem érdemlik meg egyetlen mozdulatunkat sem — mondta szikrázó szemmel.

— Nem értem...

— Ócska holmi ez mind, ez a harmónium és fuvola édestestvére, s én utálok nyafogó lassúságukat! Tele van velük az életem. Napról napra sokasodik lenn az ócska holmi. Már levegőt is alig kap az ember. Flóra asszony összetöpörödik közöttük, mintha helyet akarna nekik adni. Egy nap majd teljesen eltűnik, csupán e sok ócska időgép marad...

— De megkért! Ott vár lenn a lépcsőfölgjárónál. Mereven néz fölfelé, és könnyes szemmel lesi, mikor jelenik meg.

A lányról megint lehullott a könnyű nyári ruha.

Húsz perc vagy félóra... de lehet, hogy háromnegyed óra is eltelt.

Halloztuk Flóra asszony ügyetlen lépteit. Megindult fölfelé. Hozzánk a magasba.

Az óra megmozdult. Vittük a lejáró felé. Ni! Az ócska szerkezet zenélni kezdett. Flóra asszony nagy, könnyes madárszemét le nem vette a sötét padlásról eltűnő óráról. De akkor megszedült, s a második lépcsőfokról letántorodott. A lány nagyon megijedt, s elengedte az órát.

Az lassan megindult lefelé. Nem bírtam megállítani.

Zengve betakarta Flóra asszonyt.

Repült, gurult a sok apró alkatrészből. Mint valami méhraj, arcomba csapott a sok kis kerék. Lenn az udvaron pergett szanaszét, s piros nyomokat hagyott maga után, mint valami ezerlábú féreg. A sok kis fogaskerék!!!

Nézem a fehér karikákat, melyeket kalapom hagyott maga után, amikor tegnap este elgurult.

„Milyen különös lánc!” gondoltam. A szomszédos asztalnál már nem ül senki. Kár! Epp most akartam elmondani finnyás szomszédaimnak, mekkora riadalom támadt R. pályaudvarán, amikor hónom alatt a két kis múmiával megjelentem. Soha oly kényelmesen nem utaztam vonaton, mint akkor.